

Jacek Gyurkovich*

ARCHITEKTURA W CZORAJ, DZIŚ, JUTRO – POMIĘDZY PIĘKNIEM I ORYGINALNOŚCIĄ

Powstająca dziś architektura jest efektem myślenia w mniej lub bardziej odległej przeszłości o przyszłym kształcie budynku czy fragmentu miasta. Poszukiwanie nowości jest immanentną cechą architektury. Oryginalność nie musi oznaczać brzydoty.

Słowa kluczowe: architektura, przyszłość, oryginalność, kompozycja, piękno

Środowisko życia współczesnego człowieka – to przestrzeń zbudowana, powstająca w procesie historycznym, w którym najnowsze kreacje nieistniejących jeszcze, mających powstać budynków, miejsc i przestrzeni, powołane do fizycznego istnienia, stają się faktem, substancją zakorzenioną już w przeszłości. To właśnie w tej przestrzeni przemijająca dzień po dniu teraźniejszość jej użytkowników staje się historią. Jednak dla żyjących ważna jest przede wszystkim teraźniejszość i przyszłość. Przeszłość jest tylko wspomnieniem.

Powstająca dziś architektura jest efektem myślenia w mniej lub bardziej odległej przeszłości o przyszłym kształcie i funkcjonowaniu budynku czy fragmentu miasta. A zatem praca architekta – to myślenie o przyszłości – o nieistniejących formach budynków i ich detali, postulowanych sposobach użytkowania i relacjach z otoczeniem, o walorach estetycznych i klimacie projektowanych miejsc. Metamorfozy cywilizacyjno-kulturowe, obserwowane i prognozowane przekształcanie się warunków życia, spowodowane postępującym przyrostem globalnej liczby ludności, kryzysem energetycznym czy też zmianami klimatycz-

ny, zmuszają do poszukiwania nowych systemów kształtowania przestrzennego środowiska zamieszkania, pracy i wypoczynku. Postęp technologiczny związany z rozwojem cywilizacyjnym, stwarza nowe możliwości i skłania do wykorzystywania odmiennych, nie spotykanych dotąd rozwiązań technicznych także w architekturze. Również inne istotne aspekty – problemy ekonomiczne, prawne, społeczne [1], itp., – jako składowe elementy procesu związanego z powstaniem obiektu architektonicznego czy zespołu urbanistycznego, mają wpływ na ostateczne zdefiniowanie przyszłej fizycznej formy budynku czy przestrzeni. Jeśli przyjmujemy założenie, że architektura to budynki i definiowane przez nie przestrzenie o czytelnych cechach kompozycji [2], takie, które możemy rozpatrywać w kategoriach estetycznych, jak ład, harmonia, piękno, a więc uznamy, że architektura jest sztuką, efektem tego myślenia o przyszłości powinna być architektura, charakteryzująca się nowatorskim ukształtowaniem formy, a więc oryginalnością [3] jednakże wolną od pejoratywnych cech tego określenia.

Oryginalność kształtu wielu wybitnych dzieł architektury, które pozostawiła nam historia oraz tych naj-

* Gyurkovich Jacek, dr hab. inż. arch., prof. nadzw. PK, Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Urbanistycznego.

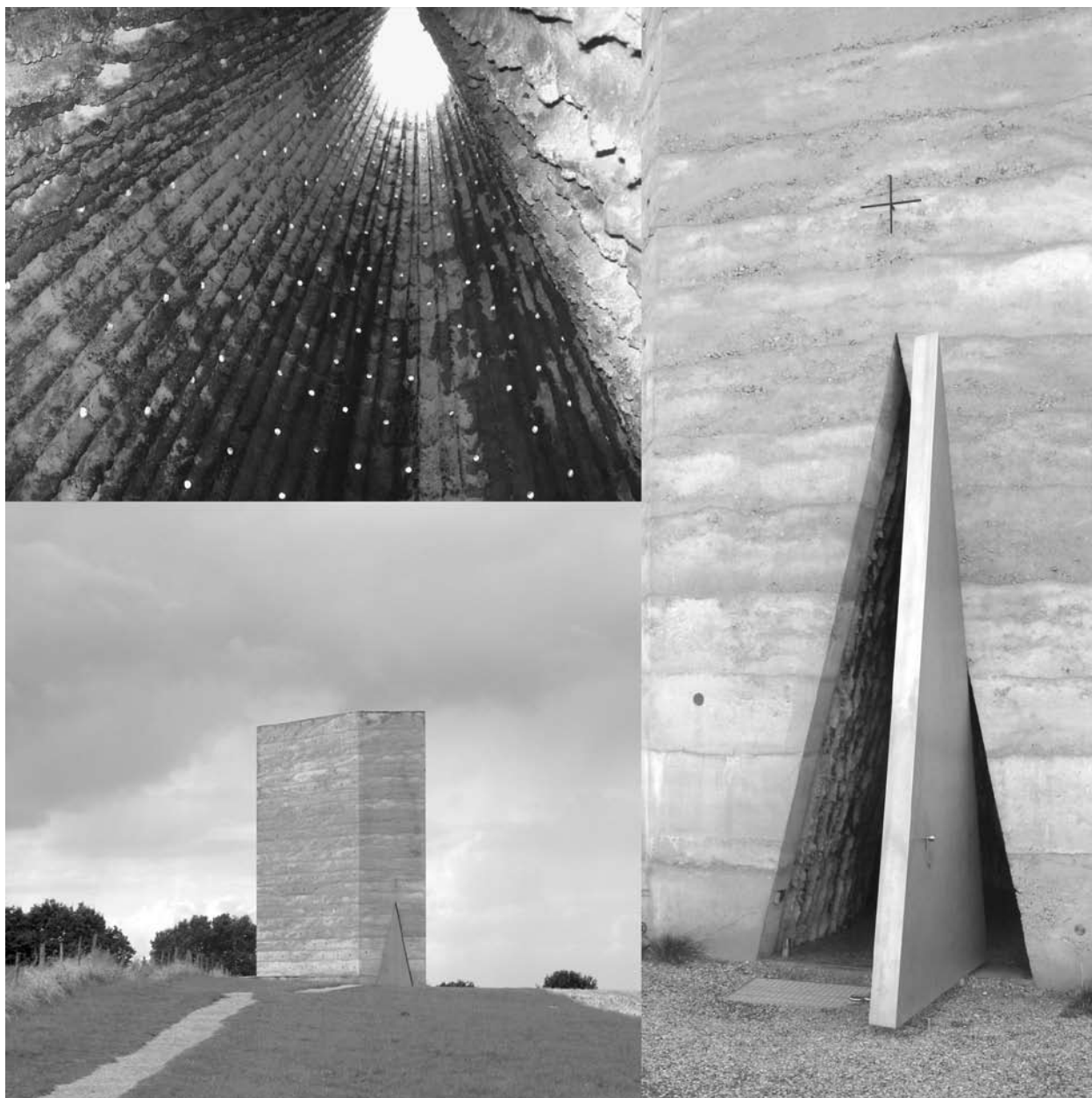
nowszych, wiąże się z nowością ujęcia ich struktury kompozycyjnej, mieszczącej się w ogólnej koncepcji ładu przestrzennego, a więc wewnętrznej spójności elementów formy i dobrych relacji z otoczeniem. Zmieniające się wciąż koncepcje estetyczne, choć z natury rzeczy znacznie później ujawniające się w architekturze niż w innych sztukach, z trudem znajdują zrozumienie w szerokich rzeszach odbiorców, zdeorientowanych szybkością zmian i nie przygotowanych do akceptacji nowości. Współczesne media, jak film, telewizja czy Internet skuteczniej rozpowszechniają wiedzę o współczesnej architekturze. Dzieła najnowszej architektury są często niemymi aktorami wielu filmów kinowych i telewizyjnych. Współtworzą pożądaną nastrój rozgrywającej się akcji filmu. Z pewnością w ten sposób znacznie łatwiej informacja o nowościach w świecie architektury dociera do świadomości odbiorców, choć nie utrwała się być może tak mocno, jak przy poznaniu z autopsji. Należałoby oczekiwać, że to „obycie się” z najnowszą architekturą zwiększy społeczną tolerancję dla nowatorskich poszukiwań. Czy tak rzeczywiście jest? Nie potwierdzają tego różnorodne społeczne akcje oceny przestrzeni zbudowanej. Wciąż przy braku zrozumienia i akceptacji społecznej dla wartościowych współczesnych poszukiwań najnowszej architektury, naśladownictwo, kicz i banal nie rażą. Mieszczą się one w powszechnym odczuciu normalności, gdyż operują formami już znanymi, zaspokajają niewyszukane potrzeby w zakresie obcowania z pięknem, co potwierdza choćby gwałtowny wzrost zainteresowania tatuażem, no i wreszcie nie zobowiązują do wysiłku intelektualnego. Być może dzieje się tak po części także dlatego, że często pojawiają się w realnej przestrzeni nowe obiekty, których jedyną cechą jest oryginalność.

Choć oryginalność nie musi oznaczać brzydoty czy dziwaczności, zdarzają się współczesne kreacje architektoniczne o wyrazistych cechach nowości, nie

pasujące do otoczenia. Każda forma architektoniczna odbierana jest – percypowana, w określonym kontekście przestrzennym i kulturowym. Przypadkowe zestawienie obiektu z otoczeniem, choć mającego cechy nowości, nie pozwala na ogół na uzyskanie pożądanego rezultatu, polegającego na wytworzeniu korzystnych interakcji. Wprawdzie *nowiną jest to, co przypadkowe i mało prawdopodobne, ale przypadek działa najczęściej przeciwko nam; to co przypadkowe, jest przeważnie niedobre, chaos świata nie jest na nasze usługi. Historia ludzkości to walka z przypadkowością, wysiłek nad redukcją przypadku w życiu; gdyby przypadkowość była zazwyczaj dobroczynna, nie byłoby powodu z nią walczyć* [4]. Formy brzydkie lub dziwaczne cechują się najczęściej także wysokim stopniem przypadkowości organizacji wewnętrznej struktury. Ta niespójność wewnętrzna i brak jakichkolwiek związków z otoczeniem są prawdopodobnie powodem odrzucenia przez odbiorców i kładą się cieniem na inne, wartościowe poszukiwania nowych kształtów i znaczeń w języku form architektonicznych.

Poszukiwanie nowości jest od zarania dziejów immanentną cechą sztuki, w tym szczególnie wszystkich sztuk wizualnych z architekturą na czele. Istotną rolę w tych twórczych poszukiwaniach zawsze odgrywał postęp technologiczny. Dotyczył on nie tylko techniki budowania, a więc materiałów budowlanych, narzędzi i urządzeń służących procesowi wznoszenia budynków. Rozwój technologiczny wiązał się zawsze z rozwojem wiedzy, a w architekturze także z postępem w zakresie technik prezentacji dzieła architektonicznego, wspomagającego wyobraźnię. Tak jak w renesansie odkrycie perspektywy wykreślonej otworzyło nowe możliwości rewolucyjne dla prezentacji i wyobrażenia architektury, tak współcześnie cyfrowe techniki wspomagania projektowania uwalniając wyobraźnię pozwalają na odkrywanie nieznanego świata kształtów, bliższych w swej zło-

Wachendorf, Niemcy, Kaplica Brata Klausa, Pether Zumthor 1998–2007; fot. autor, 2010

zoności i wielości form naturze. Rozwój technologii umożliwia realizację dawniej nierealnych koncepcji formalnych. Jednak należy pamiętać, że ta pozornie nieograniczona wolność, tak jak w etyce i w życiu, nie oznacza dowolności, braku zasad i ograniczeń. Architektura jest związana z procesem dodawania nowych elementów do istniejących już zbiorów, jest sztuką kontynuacji. Tworzenie dzieła architektury oznacza konieczność składania w pomyślaną, nową całość, różnorodnych elementów służących funkcji, konstrukcji i formie – a więc komponowania. Dzieje się tak niezależnie od tego, czy uznając cechy formalne za najistotniejszy wyróżnik architektury uważamy, że *...architektura jest grą brył w świetle*, zgodnie z informacjami uzyskanymi w procesie percepcji wzrokowej, czy też jesteśmy skłonni przypisać jej również inne znaczące wartości. Jak już wcześniej stwierdziliśmy, komponować się – to znaczy pasować do innych elementów całości. Architektura jest również sztuką komunikowania znaczeń i emocji. Analizując czytelność fizycznej formy przestrzeni zbudowanej, mówimy często o języku form przestrzennych, tworzących klimat miejsc, ułatwiających orientację i umożliwiających identyfikację różnych sekwencji miasta, o roli dominant i *form mocnych* [5] w systemie informacji wizualnej. Mówimy o języku architektury. Język sztuki rządzi się tymi samymi prawami, co język mówiony. Jak pisał Umberto Eco – (...) *jeśli nagle zmienimy w języku wszystkie słowa, stanie się niezrozumiałe* [6]. Język zmienia się w procesie ewolucji. Zmiany języka form w innych sztukach wizualnych, w formach przemysłowych i sztuce użytkowej – w kształtach otaczających nas przedmiotów codziennego użytku, w tym dynamicznie wypełniających przestrzeń miasta motocykli, samochodów czy pojazdów szynowych, z pewnością wspomagają zrozumienie nowych form architektury. Jednak architektura powstaje w określonym kontekście przestrzennym. Nie oznacza to istnienie paraliżujących ograniczeń, lecz potrzebę

nawiązania dialogu. Architektura jest sztuką kontynuacji, a funkcjonowanie tradycji w kulturze, istotne dla zachowania ciągłości i poczucia przynależności do określonego miejsca, społeczności czy cywilizacji, nie oznacza niezmiennego trwania istniejących form, lecz ich twórczą kontynuację. Nowość i oryginalność form najnowszej architektury, także tej jeszcze nieistniejącej, tylko pomyślanej – nie jest sprzeczna z koncepcją dialogu i twórczej kontynuacji. Jednak brak dialogu z reguły oznacza przypadkowość – a więc dziwaczność lub brzydotę, co wcześniej zostało wykazane.

W otwartej przestrzeni rozległych pól uprawnych nieopodal niewielkiej miejscowości Wachendorf [7], usytuowanej wśród łagodnie falujących niewysokich wzniesień, na tle ciemnozielonej latek ściany lasu ukazuje się wieloboczna, prostopadłościenna forma niczym blok beżowego piaskowca ustawiony dla upamiętnienia ważnego wydarzenia. Na chropowatej fakturze pionowej wąskiej ściany, wysokiej jak pięć pozostałych na dwanaście metrów, utworzonych z 23 poziomych warstw spatynowanego już lekko białego betonu o surowej fakturze, wyraźnie rysuje się trójkątna metalowa płyta wskazująca niebo i delikatny, metalowy równoramienny krzyżyk, usytuowany tuż nad tymi drzwiami o szczególnej formie. Po uchyleniu drzwi we wnętrzu ogarnia nas półmrok, subtelne odbłaski światła potyskują na posadzce z ołowiu i cyny jak na pomarszczonych wiatrem falach jeziora. Światło wpada przez otwór usytuowany w suficie. Ściany zwężającego się ku górze wnętrza falują jak poruszone wiatrem drzewa, niemal zamykając widok wysoko nad głową. Mamy wrażenie przebywania w niecodziennej i nierealnej scenerii. Ściany utworzone są z odcisniętych w betonie negatywowych odlewów pni drzew z chropawą fakturą kory, drzew, których nie ma, których materia uleciała ku niebu wraz z dymem, pozostawiając osmolone, jakby przez wieki okadzane dymem wnętrza. Skromna rzeźba

patrona tej kaplicy – Brata Klauza, kilka płonących świeczek na metalowej podstawie, prosta ławka, mały krzyżyk i świecące jak gwiazdy pozostawione w grubych betonowych ścianach okrągłe otworki. Prostota i skromność, nastrój skupienia i wyciszenia, metafizyczny związek z naturą i Stwórcą. Niech twoje słowa będą: *Tak. Tak....Nie. Nie...*

Gdy poszukujemy tego obiektu na internetowych mapach, widzimy obok wiele podobnych form. Po

przybyciu na miejsce okazuje się, że są to podobne prostopadłościennne budowle – strażnice dla myśliwych, chroniących uprawy lub pozostawione na polach przyzmy prasowanego w prostopadłościennne bloki siana, o podobnym kolorycie. Inspiracja formą, fakturą i kolorem jest oczywista. Mamy do czynienia z architekturą o oryginalnej, niespotykanej formie, nierozłącznie związanej z miejscem usytuowania. Nie ma tu mowy o przypadkowości....

PRZYPISY

[1] W coraz większym stopniu poza wymogami związanymi z ochroną i pozyskiwaniem energii, konieczność zapewnienia bezpieczeństwa w przestrzeni i budynkach publicznych, miejscach pracy i zamieszkania, wywołana zagrożeniem terrorystycznym czy patologicznymi zjawiskami społecznymi, wpływają na zasady organizacji przestrzeni, a także formę i ostateczny wygląd budynków.

[2] *Kompozycja – układ elementów tworzących jakąkolwiek estetyczną całość...; komponować się – pasować do innych elementów całości* – patrz [w:] *Słownik języka polskiego* PWN – <http://sjp.pwn.pl>.

[3] *Oryginalny – niebędący kopią, przeróbką ani falsyfikatem; nieopierający nie na wzorach; odbiegający od tego, co jest powszechnie znane lub przyjęte* – *ibidem*.

[4] L. Kotakowski, *Mini wykłady o maxi sprawach*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009, s. 97–98.

[5] Definicja formy mocnej – patrz [w:] J. Gyurkovich, *Znaczenie form charakterystycznych dla percepcji i kształtowania przestrzeni. Wybrane zagadnienia kompozycji w architekturze i urbanistyce*, Monografia nr 258, Politechnika Krakowska, Kraków, 1999.

[6] U. Eco, *Nieobecna struktura*, PIW, Warszawa, 1996.

[7] Wachendorf, niewielka miejscowość na zachód od drogi E29 prowadzącej z południa do Kolonii, w odległości kilkunastu kilometrów od Mechernich w linii prostej na zachód; wśród pól usytuowana jest Kaplica Brata Klauza projektu Petera Zumthora 1998–2007, realizacja 2007.

Jacek Gyurkovich*

ARCHITECTURE YESTERDAY, TODAY, TOMORROW – BETWEEN BEAUTY AND ORIGINALITY

Architecture built nowadays seems to be the effect of thinking in the past about the future shape of a building or a part of a city. A search for newness is an immanent feature of architecture. Originality does not have to mean ugliness.

Keywords: architecture, future, originality, composition, beauty

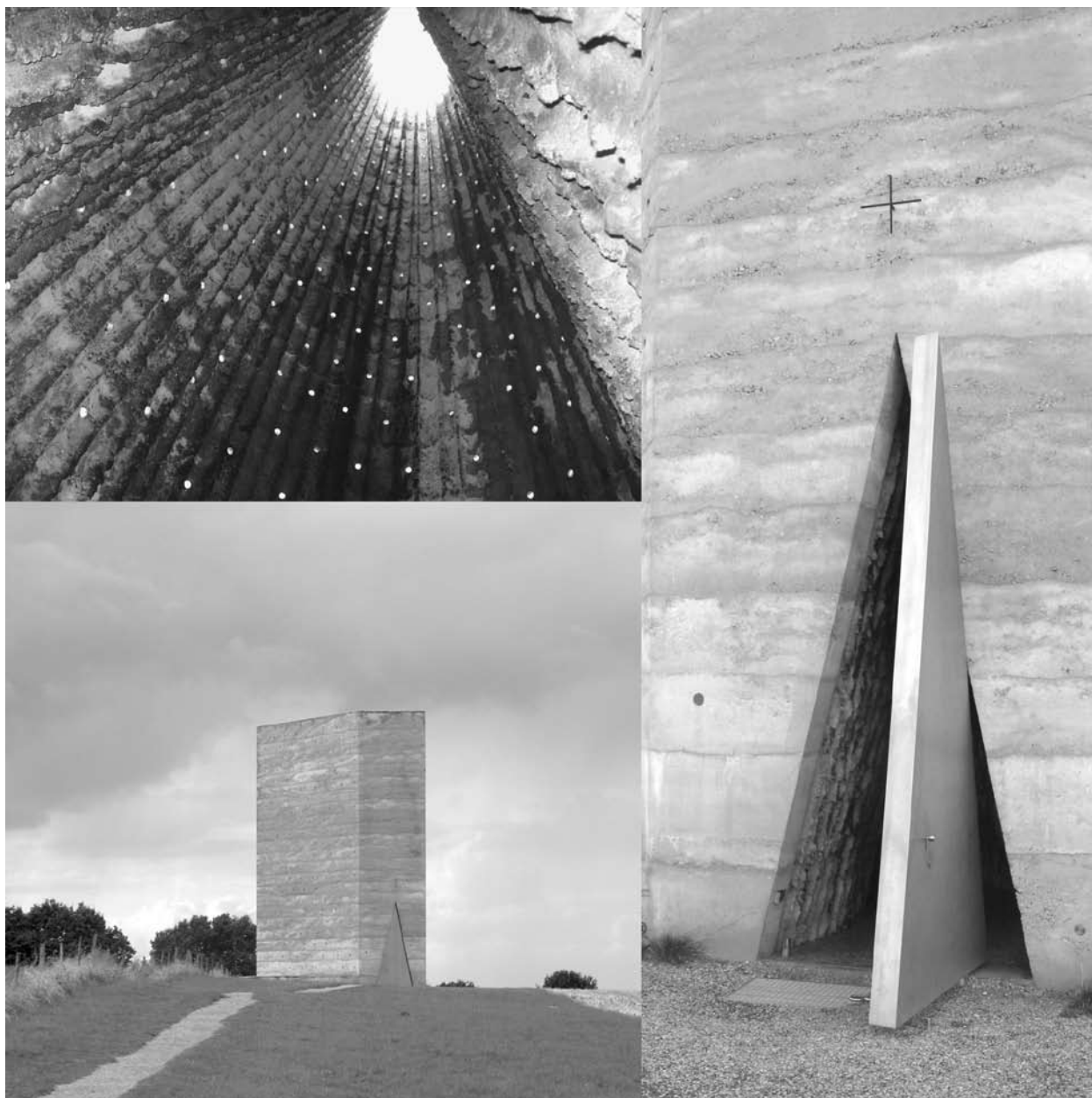
Contemporary man's living environment is a built-up space formed in a historical process where the newest creations of would-be buildings, places and spaces, called into physical being, become a fact, a substance already rooted in the past. In this very space, its users' presence passing day by day becomes history. However, the living value the present and the future the most highly. The past is just a memory. Today's architecture is the effect of thinking in the less or more distant past about the future shape and operation of a building or a fragment of a city. Thus, an architect's work means thinking about the future, about would-be forms of buildings and their details, postulated manners of using them and their relations with the surroundings, about the aesthetic values and climate of places under design. The metamorphoses of civilization and culture, the observed and forecasted transformations of the living standards caused by the growing global population, an energy crisis or climate change make us look for new systems of the spatial formation of the environment of residence, work and relaxation. Technological progress related to the development of civilization

produces new opportunities and suggests applying different, unheard-of technical solutions, also in architecture. Other significant aspects – economic, legal, social problems [1] etc. – as the constitutive elements of a process related to the formation of an architectural object or an urban complex influence the final definition of the future physical form of a building or a space. If we assume that architecture means buildings and corresponding spaces with readable features of composition [2] which we can recognize in such aesthetical categories as order, harmony and beauty, if we state that architecture is an art, such thinking about the future should result in architecture characterized by an innovative shape of a form – originality [3] free from the pejorative features of this kind of reasoning.

The originality of the shape of numerous outstanding historical and contemporary works of architecture is bound up with the novelty of depicting their compositional structure matching the general concept of spatial order – the internal cohesion of the elements of a form and good relations with the surroundings. Changeable aesthetic concepts, appearing in archi-

* Gyurkovich Jacek, Assoc. Prof. D.Sc. Ph.D. Arch., Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Institute of Urban Design.

Wachendorf, Germany, Brother Klaus's Chapel, Pether Zumthor 1998–2007; photo by author, 2010

ecture much later than in other arts, difficultly find understanding in the host of recipients disoriented by the fastness of changes and unprepared for the acceptance of novelties. The media – cinematography, television or the Internet – popularize the knowledge of contemporary architecture more efficiently. Works of the newest architecture are often silent actors in many cinema and TV films. They jointly create the desirable mood of a plot. In this way, information on novelties in the world of architecture reaches the recipients' consciousness much more easily even though it is not as durable as individual experience. We ought to expect this familiarity with the latest architecture to increase social tolerance for an innovative search. Does it? It is not proven by diverse social actions for the assessment of a built space. Imitation, kitsch and banality are not eyesores without social comprehension and acceptance for valuable contemporary quests for the latest architecture. They fit the general sense of normality because they use well-known forms, satisfy simple needs for communing with beauty which is proven by a violently increased interest in tattooing, they do not impose intellectual effort. Perhaps, it happens so partly because new objects whose only feature is originality often appear in real space.

Although originality need not mean ugliness or oddity, there are some contemporary architectonic creations with distinct features of novelty which do not fit in the surroundings. Every architectonic form is perceived in a defined spatial and cultural context. Generally speaking, an accidental juxtaposition of an object with some characteristics of novelty and the surroundings excludes gaining desired effects which consist in creating favourable interactions. Even though *a novelty is what is accidental and rather improbable but a coincidence usually works against us; what is accidental is usually bad; the chaos of the world is not at our service. The history of humankind is a struggle with randomness, an effort to reduce coincidences in*

our lives; if casualness was usually beneficial, there would not be any reasons to fight against it [4]. Ugly or awkward forms are usually characterized by a high degree of the randomness of the organization of an internal structure, too. This internal incohesion and a complete lack of relationships with the surroundings probably cause rejection and question the integrity of the valuable pursuit of new shapes and meanings in the language of architectonic forms.

Since the dawn of times, this search for novelty has been an immanent feature of arts, especially all visual arts under the leadership of architecture. Technological progress always played an important role in this creative quest. It did not only concern the technology of construction – building materials, tools and devices serving the process of rising buildings. Technological development was always related to the development of knowledge; in architecture – to the progress of the techniques of presenting an architectural work which supported imagination, too. In the Renaissance, the discovery of the descriptive perspective opened new, revolutionary possibilities for the presentation and image of architecture; contemporary digital techniques of supporting design set imagination free and facilitate the discovery of an unknown world of shapes whose complexity and number of forms bring it closer to nature. The development of technology makes it possible to implement some previously unreal formal concepts. However, we must remember that this seemingly unlimited freedom in ethics and in life does not mean arbitrariness, a lack of principles and limitations. Architecture is related to the process of adding new elements to the existing combinations – it is the art of continuation. Creating a work of architecture means a necessity of combining – composing diverse elements serving a function, construction and form into a well thought-out, new whole. It happens whether, acknowledging formal features as the crucial determinant of architecture, we think that ...*architecture is*

a play of bodies in the light according to information gathered in the process of visual perception, or we are inclined to attribute some other significant values to it. As we have already said, to be composed means to be adjusted to the other elements of a whole. Architecture is also the art of communicating meanings and emotions. Analyzing the readability of the physical form of a built space, we often talk about the language of spatial forms creating the climate of places, making orientation easier and facilitating the identification of various sequences of a city, about the role of dominant features and *strong forms* [5] in the system of visual information. We speak of the language of architecture. The language of art acts according to the same laws as the spoken language. As Umberto Eco wrote, ... *if we suddenly change all the words in a language, it will become incomprehensible* [6]. A language alters in the process of evolution. Changes in the language of forms in other visual arts, industrial forms and applied art, in the shapes of everyday objects all around, including motorbikes, cars and rail vehicles which dynamically fill the space of a city, support the comprehension of new architectonic forms. Architecture, however, is formed in a defined spatial context. It does not mean the existence of paralyzing limitations but a need for establishing a dialogue. Architecture is the art of continuation, while tradition which functions in culture, significant for continuity and affiliation to a given place, community or civilization, does not mean unchangeable duration of the existing forms but their creative continuation. The newness and originality of the forms of the latest architecture, even figments of the imagination, does not collide with the concept of dialogue and creative continuation. However, a lack of dialogue usually means randomness – awkwardness or ugliness. Q.E.D.

In the open space of extensive arable fields near the small locality of Wachendorf [7] situated among

some gently undulate elevations against the background of the dark green wall of a forest, there is a multilateral, cuboidal form resembling a block of beige sandstone designed to commemorate an important historical event. A skyward triangular metal sheet and a delicate, metal even-armed little cross situated next to a characteristic door take distinctive shape on the rough texture of a vertical narrow wall, twelve metres tall like the five remaining ones formed by 23 horizontal layers of white concrete with austere texture and a little patina. After opening the door a crack, we are encompassed by the twilight in the interior – subtle light reflections twinkle on the floor of lead and tin like ripples on a lake. The light falls through an opening in the ceiling. The walls of the interior which taper upwards wave like windswept trees, almost closing the overhead view. We have the impression of staying in an unusual and unreal scenery. The walls are formed by negative casts of tree trunks in concrete with the rough texture of bark – the trees are not there, their matter evaporated towards the sky with the smoke leaving this tarred interior. A plain sculpture of the patron of this chapel – Brother Klaus, a few burning candles on a metal saucer, a simple bench, a little cross and round openings left in the thick concrete walls shining like the stars. Simplicity and plainness, the mood of concentration and calm, a metaphysical relationship with Nature and Creator. Let your words be: Yes. Yes... No. No...

Searching for this objects on the Internet maps, we can see many similar forms. After arriving in the places, it turns out that they are alike cuboidal constructions – hunting watchtowers, shelters for crops or piles of hay pressed into rectangular blocks in similar colours. Inspiration from the form, the texture and the colour is pretty obvious. We are dealing with architecture having an original, unheard-of form inseparably related to its location. There is no mention of randomness here...

ENDNOTES

[1] To a larger and larger extent, apart from requirements related to the protection and consumption of energy, a necessity to guarantee safety for public spaces and buildings, places of work and residence caused by terrorist threats or pathological social phenomena influences the principles of organizing spaces as well as the form and final appearance of buildings.

[2] *Composition – layout of elements forming any aesthetical whole...; be composed – match the other elements of a whole* – see [in:] *Słownik języka polskiego PWN* – <http://sjp.pwn.pl>.

[3] *Original – not being a copy, an adaptation or a fake; not based upon models; departing from what is generally known or accepted* – *ibid.*

[4] L. Kołakowski, *Mini wykłady o maxi sprawach*, Znak, Kraków 2009, p. 97–98.

[5] Definition of a strong form – see [in:] J. Gyurkovich, *Znaczenie form charakterystycznych dla percepcji i kształtowania przestrzeni. Wybrane zagadnienia kompozycji w architekturze i urbanistyce*, Monograph No. 258, Cracow University of Technology, Kraków, 1999.

[6] U. Eco, *Nieobecna struktura*, PIW, Warsaw, 1996.

[7] Wachendorf, a small locality to the west of Road E29 leading from the south to Cologne, more than ten kilometres from Mechernich straight to the west; Brother Klaus's Chapel – designed by Pether Zumthor in 1998–2007, implemented in 2007 – is situated in the middle of the fields.